

Monika Foremna-Pilarska, Katarzyna Polak

Politechnika Koszalińska

WYBRANE METODY AKTYWIZUJĄCE W NAUCZANIU RACHUNKOWOŚCI

1. Wstęp

Rachunkowość pełni istotną funkcję w przedsiębiorstwach działających w warunkach gospodarki rynkowej. Waga i znaczenie przypisywane systemowi rachunkowości zwiększają się wraz z rosnącym zapotrzebowaniem na „szybką” i rzetelną informację i to zarówno dla odbiorców zewnętrznych, jak i wewnętrznych. Prawidłowe prowadzenie ksiąg rachunkowych i wykorzystywanie informacji dostarczanych przez rachunkowość jest konieczne w sprawnym funkcjonowaniu współczesnych podmiotów gospodarczych.

Pozyskanie dobrze wykwalifikowanej kadry, stanowiącej trzon funkcjonowania systemu rachunkowości w podmiocie gospodarczym, musi być poprzedzone prawidłowym procesem nauczania rozpoczynającym się od uczniów, a kończącym na studentach. Podstawowym celem nauczania rachunkowości jest przekazanie funkcji, zadań i standardów tej dziedziny wiedzy. W tym celu należy dostosować programy nauczania do bieżących warunków rynkowych, w jakich przyjdzie przyszłym pracownikom uprawiać rachunkowość. Jednocześnie trzeba przyjąć założenie, że praca ta będzie przebiegała w zmiennym otoczeniu zarówno wewnętrznym, jak i zewnętrznym podmiotu. Ta niestabilność otoczenia wymaga zwłaszcza na poziomie akademickim takiego dostosowania programów nauczania rachunkowości, aby studenci byli świadomymi uczestnikami procesu nauczania, a stosowane metody nauczania wyzwalały w nich potencjał twórczy i pobudzający ich aktywność.

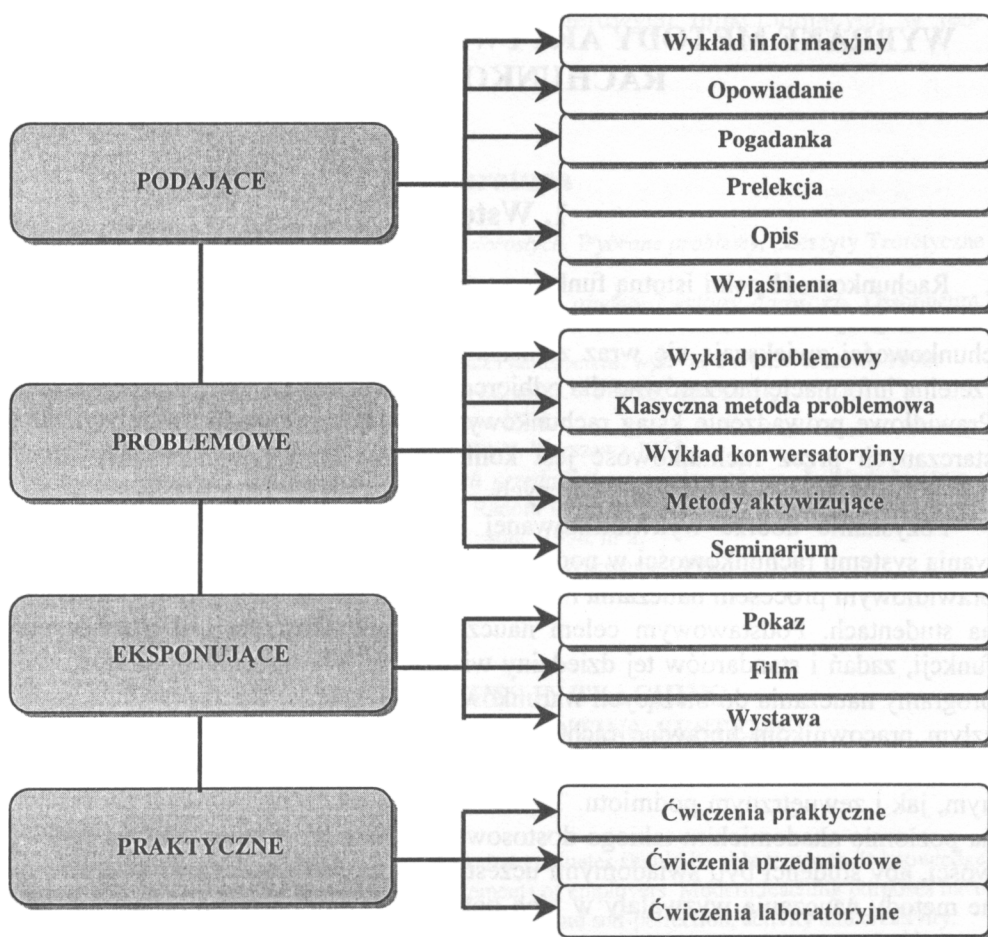
Celem artykułu nie jest omówienie wszystkich aktywizujących metod nauczania. Jako cel nadrzędny postawiono wskazanie dwóch z wielu metod aktywizujących, które zdaniem autorek mogą być ważne w procesie nauczania rachunkowo-

ści, oraz zaproponowanie pomocy dydaktycznych wspierających stosowanie tych metod.

2. Miejsce i znaczenie metod aktywizujących w nauczaniu

2.1. Pojęcie i miejsce metod aktywizujących wśród metod nauczania

„**Metoda** (grec. *methodos* – droga, sposób badania), systematycznie stosowany sposób postępowania prowadzący do założonego wyniku. Na dany sposób postępowania składają się czynności myślowe i praktyczne, odpowiednio dobrane i realizowane w ustalonej kolejności” [Okoń 1987, s. 68].

Rys. 1. Klasyfikacja metod nauczania

Źródło: [Szlosek 1999, s. 6].

Metodę nauczania można zdefiniować jako: „systematycznie stosowany sposób pracy nauczyciela [...] i uczniów realizowany świadomie w celu spowodowania założonych zmian w osobowości uczniów i ich umiejętnościach” [Okoń 1987, s. 68].

Metody aktywizujące są jednymi z wielu proponowanych w dydaktyce, nie tylko rachunkowości. W celu wskazania różnorodności dostępnych metod nauczania i właściwego umiejscowienia metod aktywizujących wśród pozostałych zaproponowano klasyfikację metod nauczania (rys. 1).

Metody aktywizujące, jak to przedstawiono na rys. 1, należą do grupy nauczania problemowego. Nauczanie problemowe sprowadza się do podzielenia treści kształcenia na porcje, odpowiednie do rodzaju programu (ramki, bloki), i systematycznego opracowywania przez uczącego się kolejnych bloków, z tym że przejście do następnego bloku uwarunkowane jest opanowaniem poprzedniego, a w samym procesie nie musi uczestniczyć nauczyciel [Bogusz 1987, s. 6].

2.2. Istota i podział metod aktywizujących w nauczaniu

Istota metod aktywizujących sprowadza się do „wszechstronnego uaktywniania uczącego się, umożliwiając mu jednocześnie przejście na coraz wyższy poziom aktywności, przy czym aktywność ucznia jest większa od aktywności nauczyciela” [Marszałek 1999, s. 7].

Pośród metod aktywizujących można wyróżnić pięć następujących:

- dyskusję dydaktyczną,
- metodę gier dydaktycznych,
- metodę inscenizacji,
- metodę przypadków,
- metodę sytuacyjną.

Należy zaznaczyć, że nie jest to jedyny podział metod aktywizujących proponowany w literaturze przedmiotu. Jednak zdaniem auterek jest to podział optymalny. Pomimo tego, że w polskiej dydaktyce pojawia się wiele nowych metod aktywizujących, są one adaptowane z dorobku dydaktycznego innych krajów, inne tworzą rodzimi praktycy i teoretycy dydaktyki. Mechanizm powstawania nowych metod polega głównie na modyfikowaniu i uszczegóławianiu istniejących metod, aż do wykształcenia specyficznego charakteru i nadania nazwy nowej metodzie. Nie jest to zjawisko krytykowane przez autorki, jest to opisany proces powstawania nowych metod. Przykładem takiego dochodzenia do nowych metod nauczania jest wyodrębnienie aktywizujących metod z wcześniej powstałej i opisaney metody problemowej.

Dyskusja dydaktyczna w najszerszym ujęciu może być określana jako wymiana poglądów. Istnieje wiele rodzajów dyskusji, np. panelowa czy okrągłego stołu, jednak w artykule proponuje się dyskusję dydaktyczną związaną z wykładem jako jedną z metod aktywizujących w nauczaniu rachunkowości. Ogromną zaletą dyskusji jako metody nauczania jest swoboda prezentacji odmiennych poglądów

uczestników dyskusji dydaktycznej. Metoda ta zmierza do wypracowania wspólnego stanowiska z często bardzo skrajnych poglądów. Zastosowanie dyskusji dydaktycznej pozwala na aktywne uczestnictwo wszystkich studentów biorących w niej udział. Pozwala na swobodne przemyślenia i ich artykułowanie bez obawy o narażenie na weryfikację ze strony nauczyciela np. w postaci wystawienia złego stopnia.

3. Zalety zastosowania dyskusji dydaktycznej i metody sytuacyjnej w nauczaniu rachunkowości

3.1. Dyskusja dydaktyczna związana z wykładem jako propozycja metody aktywizującej nauczanie rachunkowości w formie wykładów

Dyskusja dydaktyczna związana z wykładem wymaga dużej dojrzałości i pewnej znajomości zagadnienia poddanego pod „obrady”, a jednocześnie prowokuje do myślenia i weryfikacji utartych poglądów. Może być zatem proponowaną metodą aktywizującą uczestników wykładów z rachunkowości. Metoda ta „ożywia” wszystkich uczestników wykładu i jest sposobem na otrzymanie informacji zwrotnej dotyczącej zrozumienia przekazywanych treści.

Dyskusja związana z wykładem – chronologia proponowanych czynności [Szlosek 1999, s. 126]:

Etap 1

- przeprowadzenie wykładu,
- postawienie pytań problemowych przez wykładowcę.

Etap 2

- wprowadzenie do dyskusji,
- postawienie przez słuchaczy pytań uzupełniających i udzielenie na nie odpowiedzi.

Etap 3

- dyskusja właściwa, plenarna,
- ustalenie odpowiedzi na postawione pytania.

Etap 4

- podsumowanie dyskusji,
- ocena przebiegu dyskusji i osób biorących w niej udział.

Dojrzałość uczestników nauczania wspomnianą metodą kwalifikuje ją do zastosowania na uczelniach wyższych, rzadziej w szkołach średnich i ze zrozumiałych względów w gimnazjach.

Poza wspomnianymi walorami dyskusji dydaktycznej istotnym czynnikiem przemawiającym za jej stosowaniem jest rozwijanie umiejętności studenta pod kątem dokładnego i ścisłego formułowania własnych myśli oraz równie uważnego słuchania innych. Dyskusja pozwala na oddzielanie argumentów od pseudoargumentów, ucząc jednocześnie oceniania ich wartości. Metoda ta rozwija umie-

jętność rozumienia innych ludzi i ich poglądów, dając jednocześnie możliwość uczenia się przez korzystanie z doświadczeń innych osób. Stanowi też niewątpliwie przygotowanie do zespołowego rozwiązywania problemów.

3.2. Metoda sytuacyjna jako propozycja metody aktywizującej nauczanie rachunkowości w formie ćwiczeń

Metoda sytuacyjna wymaga wcześniejszego przygotowania uczącego się. Student powinien odpowiednio wcześniej przeanalizować sytuację przedstawioną przez prowadzącego zajęcia, a następnie wziąć udział w dyskusji nad problemami w niej zawartymi. Metoda ta sprowadza się do znalezienia optymalnego rozwiązania zadanych problemów. Opis sytuacji powinien być stworzony w oparciu o praktykę gospodarczą w taki sposób, aby student mógł wykorzystać zdobytą wcześniej wiedzę i doświadczenie.

Sposób przeprowadzenia zajęć z wykorzystaniem metody sytuacyjnej [Szlosek 1999, s. 16]:

Etap 1

- przygotowanie (pozyskanie opisu sytuacji przez nauczyciela),
- dostatecznie wczesne przekazanie opisu sytuacji uczącym się do zapoznania się z jego treścią w domu,
- analiza opisu sytuacji przez uczących się wraz ze wszystkimi załącznikami.

Etap 2

- wyjaśnienie uczącym się istoty metody sytuacyjnej,
- dyskusja nad problemem (problemami) zawartym (zawartymi) w opisie, zgodnie z treścią pytań.

Etap 3

- wybór wspólnego rozwiązania lub podjęcie określonej decyzji,
- uzasadnienie dokonanego wyboru rozwiązania lub podjęcia określonej decyzji.

Etap 4

- podkreślenie momentów mających dużą wartość dydaktyczną,
- ocena prawidłowości wnioskowania uczących się.

Najważniejszym elementem w metodzie sytuacyjnej jest prawidłowe przedstawienie problemu. Opis sytuacji powinien być stworzony w taki sposób, aby jak najbardziej przypominał autentyczne zdarzenia. Elementy zawarte w opisie powinny być ze sobą powiązane, przedstawiając daną sytuację jako całość. Student powinien otrzymać taki opis, o objętości co najmniej jednej strony maszynopisu, dostatecznie wcześniej, aby mógł go przeanalizować. Wskazane jest dołączenie do opisanego zestawu literatury, aktów normatywnych lub stron internetowych, pomocnych w analizie problemu.

Problem zawarty w opisie sytuacji należy ująć w sposób umożliwiający wielowariantowość rozwiązań. Jednym z elementów metody sytuacyjnej jest bowiem dyskusja nad możliwymi rozwiązaniami problemów. Istotną sprawą jest prowadzenie dyskusji przez nauczyciela w sposób umożliwiający nieskrę-

powane wypowiedzenie się każdego uczestnika. Studenci powinni mieć również świadomość, że nie szukają jedynie rozwiązania, ale muszą brać także pod uwagę jego pozytywne aspekty oraz krótko- i długofalowe skutki jego wprowadzenia.

Rola prowadzącego polega również na zebraniu argumentów wysuwanych przez studentów oraz dokonaniu końcowego uzasadnienia wyboru danego rozwiązania. Prowadzący powinien także podsumować przebieg zdarzeń, zwracając szczególną uwagę na przypomnienie istoty problemu, przypomnienie głosów i stanowisk w dyskusji, które w znaczącym stopniu przyczyniły się do znalezienia rozwiązania końcowego, powtórzenie przyjętych rozwiązań oraz dokonanie merytorycznej oceny wartości dyskusji i przyjętych w jej wyniku rozwiązań [Szlosek 1999, s. 19].

Walory metody sytuacyjnej to przede wszystkim kształtowanie umiejętności rozwiązywania trudnych i złożonych problemów. Metoda ta uczy pracy w grupie, rozwija umiejętności wnioskowania i dyskusowania. Dzięki zastosowaniu tej metody studenci rozwijają również umiejętność spojrzenia na problem przez pryzmat całościowej sytuacji.

3.3. Przykład zastosowania dyskusji dydaktycznej oraz metody sytuacyjnej w nauczaniu rachunkowości

Zdaniem autorek dotychczasowe metody nauczania rachunkowości nie są pozabawione poważnych wad w przygotowaniu zawodowym studentów. Często tematyka wykładów jest oderwana od ćwiczeń i odwrotnie – ćwiczenia nie pokrywają się z harmonogramem tematów przedstawianych na wykładach. Powoduje to, po pierwsze, teoretyczne omawianie zagadnień przez wykładowcę, które nie jest pokazane na przykładzie. Dlatego znajomość tematyki przez studenta ogranicza się do teorii, brakuje natomiast zastosowania praktycznego. Po drugie, tematyka ćwiczeń często wyprzedza zagadnienia poruszane na wykładach, co powoduje, że prowadzący ćwiczenia musi przedstawić również teorię dotyczącą danego problemu. W ten sposób teoria jest omawiana dwukrotnie, zupełnie bezzasadnie i ze szkodą dla studenta, który ma mniej czasu na praktyczne rozwikłanie problemu. Pojawia się jednak inny dylemat – jeśli prowadzący ćwiczenia nie streści potrzebnej teorii, student nie będzie przygotowany do znalezienia rozwiązania problemu od strony praktycznej.

Innym problemem dotyczącym obecnego systemu nauczania rachunkowości jest podział na zagadnienia i oderwanie poszczególnych bloków tematycznych od omówionych wcześniej. Podobna kwestia dotyczy ćwiczeń, które sprowadzają się do rozwiązywania przez studentów pojedynczych zadań, nie mających ze sobą związku, które często są opisane w uproszczonej formie. Student nie ma wówczas świadomości, że problemy, które rozwiązuje, mogą dotyczyć faktycznie istniejącej firmy. Zwraca uwagę jedynie na poszczególne operacje gospodarcze, które należy zaksięgować.

Propozycja autorek odnośnie do stosowania metod aktywizujących w nauczaniu rachunkowości sprowadza się do pogłębienia związku między wykładami a ćwiczeniami. Student powinien nauczyć się całościowego spojrzenia na problemy księgowości od strony praktycznej, wykorzystując wiedzę teoretyczną zdobytą na wykładach.

Optymalnym rozwiązaniem byłoby stworzenie sytuacji i problemów opartych na praktyce gospodarczej. Opis sytuacji powinien uwzględniać całościowe funkcjonowanie firmy, która prowadzi pełną księgowość. W opisie sytuacji należałoby zawrzeć pełną charakterystykę firmy, począwszy od jej nazwy, formy prawnej, siedziby, łącznie ze wszystkimi istotnymi informacjami dotyczącymi jej funkcjonowania pod kątem księgowości. Tak więc powinno się tutaj znaleźć np. objaśnienie stosowanych metod wyceny, sposobu rozliczania kosztów, sposobu podziału zysku, a nawet liczby zatrudnianych pracowników. Informacje zawarte w opisie powinny być jak najbardziej szczegółowe, tak aby stworzyć iluzję istnienia danej firmy w rzeczywistości. Jednocześnie też w opisaney sytuacji powinny zostać zawarte wskazówki wspomagające znalezienie rozwiązań problemów. Przykładem może tu być ewidencja środków trwałych, wobec których konieczne jest dokończenie odpisów umorzeniowych. Student powinien mieć wskazany środek trwały, a jego zadaniem byłoby odnalezienie grupy danego składnika w „Klasyfikacji środków trwałych” i odpowiadającej mu stawki amortyzacyjnej oraz dokonanie odpisów.

Opis sytuacji powinien także zawierać wyszczególnienie zdarzeń gospodarczych, z podaniem ich dat, tak aby uwypuklić ciągłość działalności przedsiębiorstwa. Zadaniem studenta powinno być nie tylko prawidłowe zaksięgowanie danych operacji gospodarczych, ale również stworzenie dokumentów źródłowych oraz ich zadekretowanie. Idealnym rozwiązaniem byłoby przygotowanie przez prowadzącego części dokumentów źródłowych zewnętrznych. Istotą tak przygotowanych ćwiczeń byłoby ukazanie całokształtu działalności firmy, zaznajomienie studentów z większością występujących w przedsiębiorstwie dokumentów źródłowych i ich obiegiem, a przede wszystkim ukazanie związków między poszczególnymi elementami (działami) firmy.

Zdaniem autorek istotne w zastosowaniu na ćwiczeniach metody sytuacyjnej byłoby stworzenie takiej sytuacji, jaką student mógłby rozpatrywać co najmniej jeden semestr. Ćwiczenia powinny się rozpocząć od przygotowania bilansu otwarcia, przez zaewidencjonowanie przygotowanych operacji gospodarczych i zakończyć bilansem zamknięcia. Optymalne byłoby założenie, że każdy semestr jest dla danej jednostki rokiem obrachunkowym, tak aby w przypadku dwusemestralnej nauki rachunkowości student mógł chociaż dwukrotnie przećwiczyć sporządzenie sprawozdań finansowych.

W miarę możliwości powinny zostać wykorzystane oryginalne druki dokumentów źródłowych, również, jeśli jest to możliwe, w wielu wariantach, np. różne formy faktury VAT.

Do tematyki ćwiczeń, a raczej do problemów rozwiązywanych przez studentów na każdych kolejnych zajęciach, powinny być dostosowane zagadnienia poruszane na wykładach. Wykłady prowadzone metodą dyskusji dydaktycznej powinny opierać się na sytuacji zadanej studentom na ćwiczeniach i omawiać jej zagadnienia w miarę pojawiania się problemów. Począwszy od charakterystyki firmy, należałoby omówić zasady rządzące rachunkowością i następnie zagadnienia w kolejności, w jakiej się pojawiają, np. metody wyceny składników majątku czy problem amortyzacji. Zagadnienia poruszane na wykładzie powinny zawsze wyprzedzać ćwiczenia. Jest to istotne ze względu na możliwość wykorzystania przez studenta na ćwiczeniach wiedzy zdobytej podczas wykładu.

4. Podsumowanie

Celem niniejszego artykułu jest wskazanie konieczności zastosowania metod aktywizujących w nauczaniu rachunkowości. Autorki skupiły uwagę na dwóch metodach jako najbardziej adekwatnych do prowadzenia wykładów i ćwiczeń. Za optymalną metodę prowadzenia wykładów autorki uznały dyskusję dydaktyczną, natomiast na ćwiczeniach najodpowiedniejsze wydaje się zastosowanie metody sytuacyjnej.

Zalety wymienionych metod potwierdzają trafność wyboru. Zastosowanie ich ma bowiem uaktywnić studenta i jednocześnie wskazać mu najważniejsze cechy rachunkowości. Metody te kształcą również inne umiejętności studenta, które mogą być wykorzystywane także w innych dziedzinach. Jednakże celem autorek było zwrócenie uwagi na konieczność zmiany metody nauczania rachunkowości i zaakcentowanie przydatności zdobytych umiejętności w praktyce. Metody wybrane przez autorki miałyby na celu przygotowanie studenta bardziej pod kątem praktycznym, zaznajomienie go z sytuacjami i problemami występującymi w praktyce gospodarczej. Zdaniem autorek konieczne jest bowiem wyeliminowanie pamięciowego uczenia się studenta ewidencji poszczególnych operacji gospodarczych oraz odrębnego traktowania bloków tematycznych rachunkowości.

Za pomocą metod aktywizujących wybranych przez autorki wiedza na temat rachunkowości przekazywana byłaby równie rzetelnie, ale miałaby bardziej praktyczne podłoże. Student rozwiązywałby problemy rachunkowości ze świadomością, że jest to nieodłączny element działalności jednostki, funkcjonującej w dłuższym okresie, a jednocześnie widziałby powiązania między poszczególnymi zdarzenia gospodarczymi.

Literatura

- Bogusz J., *Metody aktywizujące studentów w procesie dydaktycznym szkoły wyższej*, PWN, Warszawa 1987.
- Marszałek A., *Metody aktywizujące w nauczaniu i uczeniu się techniki*, Ośrodek Doskonalenia Pedagogicznego, Tarnobrzeg 1999.
- Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, PWN, Warszawa 1987.
- Szłosek F., *Metoda przypadków i metoda sytuacyjna w kształceniu zawodowym*, Zeszyt nr 21 i 35 CODN, Warszawa 1999.

SELECTED ACTIVATING METHODS IN ACCOUNTANCY TEACHING

Summary

The aim of the article is to show the necessity of adopting the activating methods in the accountancy teaching program. The work reveals only two of many activating methods as the most appropriate in the teaching program of this subject. These are: the didactic discussion and situational method. There is also shown in the paper the example of adopting such methods in the accountancy lectures and classes training.